

PAPER DETAILS

TITLE: Otistik Bir Çocuga Öğrenmeye Hazirlik Becerilerinin Öğretimi

AUTHORS: Bünyamin BIRKAN

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/159250>

Otistik Bir Çocuğa Öğrenmeye Hazırlık Becerilerinin Öğretimi

Arş. Gör. Bunyamin BIRKAN
Anadolu Üniversitesi

Ülkemizde, ilköğretime başlama yaşı altı olarak belirlenmiştir. Böyle bir ölçütün oluşturulmasındaki amaç, çocukların bu yaşlarda gelişim evrelerini tamamlayarak, derslerin öğrenimi için onkoşul olan davranışları edinmiş olmalarıdır. Ancak engelli bireyler normal çocukların aile ve çevresinde, kendiliklerinden edindikleri davranışların çoğunu sistematik bir öğretim sürecinden geçmeksizin öğrenemezler. Dolayısıyla ilköğretim kurumlarına alınan engelli çocuklar, onkoşul kabul edilen davranışların çoğunu öğrenmemiş olarak geldiklerinden derslerin ve Millî Eğitim'in amaçları gerçekleştirilememekte ya da gecikmektedir. Dolayısıyla, çocuk sınıf düzeyinden geri kalabilmekte ya da öğretimi uzun sürmektedir. Böyle bir durum her bireyin anayasal hakkı olan eğitim hizmetlerinden yararlanmasına engel oluştururken, çok kıymetli olan öğretim süresinin de boşa harcanmasına neden olmaktadır.

Aynı durum, özellikle iletişim becerilerindeki performansları akranlarından geri olan otistik çocuklar için de geçerlidir. İletişim becerilerinde akranlarından düşük performans göstermeleri bu çocukların pek çok davranış öğrenmelerini zorlaştırmaktadır (Donnellan, 1995). Dolayısıyla çoğu otistik çocuk da öğretim için onkoşul olan davranışlarda düşük performans göstermeleri sebebiyle okullara alınmamakta ya da aileleri ve eğitimcileri, öğretimlerinin çok zor olduğunu ileri sürmektedirler. Oysa öğretimden önce bu çocukların öğrenebilmeleri için gerekli olan öğrenmeye hazırlık becerilerini yenne getirip getirmediğine bakılmamaktadır (Ozyurek, 1995).

Göz kontağı kurma, uygun oturma ve basit yönergelere uyma gibi becerilere öğrenmeye hazırlık becerileri denilmekte ve bu en temel becerilerin öğretilmesi çocukları öğrenmeye hazırlamaktadır (Darica, Pişkin ve Gümüştü, 1992). Yine bu becerilerin basitten karmaşığa doğru bir sıra içinde öğretilmesi, çocuğun daha kolay öğrenmesini sağlamaktadır.

Otistik çocukların eğitiminde, öncelikle öğretilmek istenen davranışlar belirlenip bunların öğretilmesi ve kalıcı olabilmesi için ipucu ve pekiştirme gibi teknikler kullanılmaktadır (Pieterse, Treloar, Cairns, Uther ve Brar 1989, Darica, Pişkin ve Gümüştü, 1992). Çocuğun istenilen tepkiyi vermesini sağlamak için kullanılan ipuçları genellikle fiziksel, işaret, model olma ve sozel ipucu olmak üzere dört şekilde kullanılmaktadır (Pieterse, Treloar, Cairns, Uther ve Brar 1989, Darica, Pişkin ve Gümüştü, 1992, Ozyurek, 1995). İşte bu görüşlerden yola çıkılıp bu araştırmada da, otistik tanısı konmuş bir çocuğa ipuçları ve pekiştiricilerden yararlanılarak öğrenmeye hazırlık becerilerinden gereksinimi olan beceriler öğretilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın genel amacı, bir otistik öğrenciye, öğrenmeye hazırlık becerileri yener getirmenin öğretiminde, ipuçlarına dayalı öğretim sürecinin etkili olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçla çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

Öğrenmeye hazırlık becerilerinden 'Otur' yönergesi verildiğinde uygun davranışı yenne getirmenin öğretiminde, ipuçlarına dayalı öğretim süreci etkili midir?

2 Öğrenmeye hazırlık becerilerinden 'Gel' yongesi verildiğinde uygun davranışı yenne getirmenin öğretiminde, ipuçlarına dayalı öğretim süreci etkili midir?

3 Öğrenmeye hazırlık becerilerinden 'Al' yongesi verildiğinde uygun davranışı yenne getirmenin öğretiminde, ipuçlarına dayalı öğretim süreci etkili midir?

YÖNTEM

Denek

Araştırma Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bireysel Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü'nde bireysel eğitim almakta olan, anlık göz kontağı kurabilen, sosyal etkileşimde bulunmayan, alıcı ve ifade edici dili, oyuncakla oynama becerisi, kendi başına yemeğini yeme becerisi ve tuvalet becerisi olmayan 4 yaşında otistik tanısı konmuş bir erkek çocukta yürütülmüştür

Araştırma Modeli

Araştırma, tek denekli araştırma modellerinden davranışlar arası çoklu başlama düzeyi modeline göre gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkeni fiziksel ve işaret ipuçlarına dayalı öğretim sürecidir. Araştırmanın bağımlı değişkeni ise, denneğin 'Otur,' 'Gel' ve 'Al' yongeleri verildiğinde uygun davranışları yenne getirme düzeyleridir.

"Çoklu başlama düzeyi modeli" bir öğretim ya da davranış değiştirme programının etkililiğini birden fazla durumda değerlendirmeye dayalı bir modeldir. Çoklu başlama düzeyi modelinin uç farklı durumundan biri olan "Davranışlar arası çoklu başlama düzeyi modeli" bir deneğe uygulanan yöntemin etkililiğini birden fazla hedef davranış üzerinde araştırır. Bu modelde işlevsel olarak birbirinden bağımsız ve aynı uygulama ile değişebileceği düşünülen en az üç hedef davranış seçilir. Tüm davranışlar aynı ortamda eş zamanlı olarak ve verilerde kararlılık elde edilinceye kadar ölçülür. Tüm başlama düzeylerinde kararlılık elde edil-

dikten sonra, ilk hedef davranışta uygulama başlatılır. Bu arada diğer iki hedef davranış için başlama düzeyi verisi toplamaya devam edilir. Uygulama evresinde birinci hedef davranışta ölçüt karşılanınca, ikinci hedef davranışta uygulama başlatılır. Bu işlemler, tüm hedef davranışlar için uygulama süresi tamamlanincaya kadar sürdürülür (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

Denneğin tüm gelişim alanlarında yapıldıklarına bakılarak bu çalışmada öğrenmeye hazırlık becerilerinden "**basit yönergelere uyuma ünitesi**" kapsamında yer alan konulardan üç tanesi hedef davranış olarak belirlenmiştir. Bu davranışlar (a) 'Yenne otur' yongesi verildiğinde sandalyesine oturma, (b) 'bana gel' yongesi verildiğinde iki adım uzağındaki öğretmene en az bir adım yaklaşma (c) Kendisine bir nesne uzatılıp 'Al' yongesi verildiğinde nesneyi eline alma.

Tüm hedef davranışlar aynı ortamda ve aynı denek üzerinde denenmiş, eş zamanlı olarak kararlılık elde edilinceye kadar ölçülmüştür. Hedef davranışlarda kararlılık elde edildikten sonra ilk hedef davranış olan oturma davranışı için uygulama başlatılmıştır. Bu arada diğer iki hedef davranış için başlama düzeyi verisi toplamaya devam edilmiştir.

Uygulama evresinde birinci hedef davranış olan 'Otur' davranışı istenilen düzeye ulaşıncaya, ikinci hedef davranış olan 'Gel' davranışı için uygulama evresi başlatılmış, 'Al' davranışı için başlama düzeyi verisi toplanmaya devam edilmiştir. Ayrıca zaman zaman 'Otur' davranışı için de izleme verisi toplanmıştır. 'Gel' davranışı istenilen ölçütü karşılamaya başladığında uygulama evresine son verilip, üçüncü hedef davranış olan 'Al' için uygulama evresine geçilmiştir. Bu arada 'Otur' ve 'Gel' davranışları için yine zaman zaman izleme verileri toplamaya devam edilmiştir. Üçüncü hedef davranış ortalama bir kararlılığa ulaştığında uygulama evresine son verilmiştir.

Veri Toplama Yöntemi

Her bir oturumun sonunda **deneğin** hedef davranışları yerine getirme düzeyini belirlemek amacıyla 'Kontrollü Olay Kaydı Formu' geliştirilmiştir. Formda, her hedef davranış için beş yönerge vardır. Denek, hangi yönergeye karşılık olarak hedef davranışı gerçekleştirmişse o yönergenin rakamı daire içine alınmıştır. Daha sonra bir değerlendirme oturumu suresince davranış toplam kaç kez meydana gelmişse listede o sayı kare içine alınmış, form üzerindeki tüm karelerin birleşmesiyle bireyin performansına ilişkin grafik elde edilmiştir (Bakınız, Tablo 1). Araştırma verilerinin tepki yüzdeleri hesaplanırken, tepki sayısı tepki fırsatına (yönerge) bölünerek yüz ile çarpılmıştır (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Bulgular bölümündeki eğri yüzdeleri, başlama düzeyi ve uygulama evrelerindeki hedef davranışların oluşum yüzdeleri toplanıp oturum sayısına bölünerek elde edilmiştir.

Araştırma Verilerinin Güvenirliliği

Araştırmada gözlemciler arası güvenilirlik iki bağımsız gözlemci ve uygulamacı tarafından toplanan verilerin karşılaştırılması yoluyla yapılmıştır. Uygulamacı ve bağımsız

gözlemciler video kayıtlarını izleyerek davranışları Kontrollü Olay Kaydı Formu'na işaretlemişlerdir. Video kayıtları izlenirken gözlemciler birbirlerinin kayıtlarını göremeyecek şekilde oturmuşlardır. Birinci hedef davranış olan 'Otur' için birinci gözlemci ve uygulamacı arasında hesaplanan gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı başlama düzeyi verileri için %100, uygulama evresi verileri için %100 ve izleme verileri için %100'dür. İkinci hedef davranış olan 'Gel' için birinci gözlemci ve uygulamacı arasında hesaplanan gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı başlama düzeyi verileri için %83,3, uygulama evresi verileri için %87,5 ve izleme verileri için %33,3'dür. Üçüncü hedef davranış olan 'Al' için birinci gözlemci ve uygulamacı arasında hesaplanan gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı başlama düzeyi verileri için %95, uygulama evresi verileri için %67'dir. Bu hedef davranış için izleme verisi toplanmamıştır. Birinci hedef davranış olan 'Otur' için ikinci gözlemci ve uygulamacı arasında hesaplanan gözlemciler arası güvenilirlik katsayısı başlama düzeyi verileri için %100, uygulama evresi verileri için %100 ve izleme için %100'dür. İkinci hedef davranış olan 'Gel' için ikinci gözlemci ve uygulamacı arasında hesaplanan

Tablo 1
Kontrollü Olay Kaydı Formu

Gözlenen Bireyin Adı Hedef Davranış Yönerge	Selim 'Otur' yönergesine karşılık gelen uygun davranış yerine getirme Otur				
Tarih	1 4 1997	2 4 1997	3 4 1997	4 4 1997	5 4 1997
5	5	5	5	5	5
4	4	4	4	4	4
3	3	3	3	3	3
2	2	2	2	2	2
1	1	1	1	1	1

gozlemciler arası guvenirlık katsayısı başlama duzeyı venleri için %91 6, uygulama evresi venleri için %87 5 ve izleme venleri için %33 3'dır Uçuncu hedef davranış olan 'Al' için ikinci gozlemci ve uygulamacı arasında hesaplanan gozlemciler arası guvenirlık katsayısı başlama duzeyı venleri için %95, uygulama evresi venleri için %83 3'dur Bu hedef davranış için izleme vensı toplanmamıştır

Deney Süreci

Deney surecını araştırmacı baştan sonra kendısı yurutmuştur Her bır davranışın öğretilmi aynı ders saati içinde yedi ile on dakika arasında değişen surelerle gerçekteşmiştir 60 dakikalık ders suresinin yaklaşık ilk 10 dakikası birinci hedef davranışa, beş dakikalık ara etkinlikten sonra ikinci 10 dakikası ikinci hedef davranışa, ikinci beş dakikalık ara etkinlikten sonra üçüncü 10 dakikası üçüncü hedef davranışa ayrılmıştır

A. Başlama Düzeyi Evresi

'Otur', 'Gel' ve 'Al' yonergeleri venildiğinde yapılan hedef davranışların fiziksel ve işaret ipuçlarının kullanılmadığı normal koşullardaki sınıf ortamında ne düzeyde oluştuğunu saptamak amacıyla 60 dakikalık ders saati suresince video kamerayla bu davranışlar kayıt edilmiştir Kayıtlar üç gün sureyle aynı saatler arasında yapılmıştır Üçüncü günün sonunda birinci hedef davranışın venlerinin birbirine yakın değerlerde çıkarak bır kararlılık göstermesi sonucunda birinci hedef davranış için başlama duzeyı vensı toplamaya son verilmiş ve uygulama evresine geçilmiş, diğer iki hedef davranışta başlama duzeyı vensı toplamaya devam edilmiştir Birinci hedef davranışın uygulama evresi venleri kararlılık göstermeye başladığında ise ikinci hedef davranış için başlama duzeyı vensı toplamaya son verilmiş ve uygulama evresine geçilmiştir Bundan sonra sadece üçüncü hedef davranış için başlama duzeyı vensı toplamaya devam edilmiştir İkinci hedef davranışın uygulama evresi venleri

kararlılık gösterdiğinde ise üçüncü hedef davranış için başlama duzeyı vensı toplamaya son verilmiştir

Başlama duzeyı evresinde araştırmacı 'Otur', 'Gel' ve 'Al' yonergelerini sadece sozel olarak çocuğa yoneltmiş fiziksel ve işaret ipuçlarını kullanmamıştır Her bır oturumda hedef davranış için en az beş yonerge kullanmaya ozen göstermiştir

Başlama duzeyı evrelerinde kamerayla sürekli kayıt yapılmıştır Hedef davranışların oluşum duzeyını belirleyebilmek için kayıtlar daha sonra izlenerek Kontrollü Olay Kaydı Formu'na kayıt edilmiştir

B. Uygulama Evresi

Her bır hedef davranış için üç ayrı öğretim sureci hazırlanmıştır Bu öğretim sureçleri şöyledir (a) 'Otur' yonergesi venildikten sonra öğrencinin sandalyesine oturması ile ilgili öğretim sureci (b) 'Gel' yonergesi venildikten sonra öğrencinin iki adım uzağındaki öğretmenine en az bır adım gelmesiyle ilgili öğretim sureci (c) Kendisine bır nesne uzatılıp 'Al' yonergesi venildikten sonra öğrencinin kendisine uzatılan nesneyi eline almasıyla ilgili öğretim sureci

Birinci hedef davranış için uygulama evresi, 'Otur' yonergesi venildikten sonra öğrencinin sandalyesine oturması ile ilgili öğretim surecının yer aldığı evredir Bu evrede, öncelikle çocuğun boyuna uygun bır sandalye seçilir Çocukla öğretmen karşılıklı dururlar Öğretmen çocuğa 'Otur dediğim zaman sandalyene oturacaksın' der ve kısa bır süre bekledikten sonra 'Otur' yonergesini verir Çocuk sandalyesine oturduğu zaman 'Aferin, çok guzel oturdun' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş bır yiyecekten (Omegın, cips, kıraker, biskuvı vb) küçük bır parça vererek pekiştınır Eğer çocuk tepki vermezse, öğretmen eliyle sandalyeyi işaret ederek tekrar 'Otur' yonergesini verir Çocuk sandalyesine oturduğu zaman 'Aferin, çok guzel oturdun' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş bır yiyecekten küçük bır

parça vererek pekiştirir. Eğer çocuk yine tepki vermezse fiziksel ipucu kullanarak çocuğu kolundan tutar, oturmasını sağlar, 'Aferin, çok güzel oturdun' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş bir yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Bu işlem en az beş defa tekrarlanır. Her olumlu tepkiden sonra çocuğa daha az ipucu verilerek oturması sağlanır. Çocuk, ipuçları olmaksızın oturma hareketini yapana kadar, fiziksel ve işaret ipuçları aşamalı olarak azaltılır.

İkinci hedef davranış için uygulama evresi, 'Gel' yonergesi verildikten sonra öğrencinin, iki adım uzağındaki öğretmene en az bir adım yaklaşmasıyla ilgili öğretim sürecinin yer aldığı evredir. Bu evrede, çocuk öğretmenden iki adım uzaklıktaki duvara dayalı olarak ayakta durur, öğretmen çömelmiş vaziyette öğrencinin karşısında durur. Öğretmen çocuğa 'Gel dediğim zaman bana geleceksin' der ve kısa bir süre bekledikten sonra 'Gel' yonergesini verir. Çocuk öğretmene en az bir adım geldiği zaman 'Aferin, çok güzel bana geldin' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Eğer çocuk tepki vermezse, öğretmen eliyle kendisini işaret ederek tekrar 'Gel' yonergesini verir. Çocuk öğretmene en az bir adım geldiği zaman 'Aferin, çok güzel geldin' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Eğer çocuk yine tepki vermezse fiziksel ipucu kullanarak çocuğu kolundan tutar, kendisine gelmesini sağlar, 'Aferin, çok güzel geldin' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Bu işlem en az beş defa tekrarlanır. Her olumlu tepkiden sonra çocuğa daha az ipucu verilerek öğretmene gelmesi sağlanır. Çocuk, ipuçları olmaksızın gelme hareketini yapana kadar, fiziksel ve işaret ipuçları aşamalı olarak azaltılır.

Üçüncü hedef davranış için uygulama evresi ise, çocuğa bir nesne uzatılıp 'Al' yonergesi verildikten sonra çocuğun kendisine uzatılan nesneyi eline almasıyla ilgili öğretim sürecidir. Bu evrede çocuk ve öğretmen yerde

karşı karşıya oturmuşlardır. Onlarında yap-boz, lego ya da zeka kafesi gibi oyuncaklar vardır. Öğretmen çocuğa 'Al' dediğim zaman elimdekini alacaksın' der ve kısa bir süre bekledikten sonra eline aldığı bir oyuncak parçasını çocuğa uzatarak 'Al' yonergesini verir. Çocuk kendisine uzatılan nesneyi aldığı zaman 'Aferin, çok güzel aldın' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Eğer çocuk tepki vermezse, öğretmen elindeki oyuncak parçasını işaret ederek tekrar 'Al' yonergesini verir. Çocuk oyuncak parçasını aldığı zaman 'Aferin, çok güzel aldın' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Eğer çocuk yine tepki vermezse fiziksel ipucu kullanarak çocuğun elinden tutar ve elimdeki oyuncağı almasını sağlar. 'Aferin, çok güzel aldın' der ve çocuk için pekiştireç olarak belirlenmiş yiyecekten küçük bir parça vererek pekiştirir. Ele alınan her oyuncak parçasıyla bir süre amacına uygun oynamaya çalışılır. Bu işlem en az beş defa tekrarlanır. Her olumlu tepkiden sonra çocuğa daha az ipucu verilerek kendisine uzatılan nesneyi eline alması sağlanır. Çocuk, ipuçları olmaksızın kendisine uzatılan nesneyi eline alana kadar, fiziksel ve işaret ipuçları aşamalı olarak azaltılır.

Verilerin Analizi

Araştırmada yer alan bağımsız değişkenin etkililiği, elde edilen verilerin her bir bağımlı değişken için grafik üzerine çizilerek oluşturulan eğrilerin, başlama düzeyi ve uygulama evrelerindeki durumlarına bakılarak belirlenmiştir (Alberto ve Troutman, 1990; Cooper, Heron ve Heward, 1987, Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Ayrıca, deneğin devamsızlığından kaynaklanan oturumlar grafikte yatay eksende gösterilmiş bu oturumlarla ilgili veri noktası grafik üzerinde iki kesik çizgiyle ifade edilmiştir.

BULGULAR

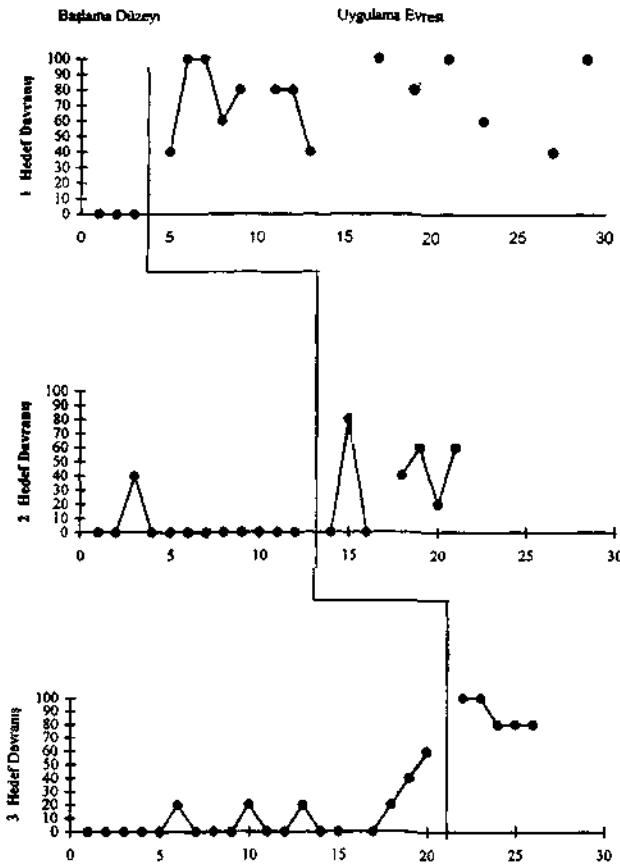
Şekil 1'deki grafikte görüldüğü gibi birinci hedef davranış olan oturma davranışı için 'Otur' yonergesi verildikten sonra deneğin

sandalyesine oturma davranışı için başlama düzeyi evresinde davranış hiç gerçekleşmezken fiziksel ve işaret yardımına dayalı öğretim sürecinin uygulandığı uygulama evresinde ortalama %72.5 düzeyinde gerçekleşmiştir

İkinci hedef davranış olan gelme davranışı için 'Gel' yonergesi verildikten sonra deneğin iki adım uzağındaki öğretmene en az bir adım yaklaşma davranışı için başlama düzeyi evresinde ortalama %33 düzeyinde bir eğri oluşmuştur. Bu eğri fiziksel ve işaret ipucuna dayalı öğretim sürecinin yer aldığı uygulama evresinde ortalama %37.14 düzeyinde gerçekleşmiştir

Üçüncü hedef davranış olan alma davranışı için kendisine bir nesne uzatılıp 'Al'

yonergesi verildikten sonra deneğin kendisine uzatılan nesneyi avucuna alma davranışı için başlama düzeyi evresinde ortalama %94 düzeyinde bir eğri oluşmuştur. Bu eğri, fiziksel ve işaret ipucuna dayalı öğretim sürecinin yer aldığı uygulama evresinde ortalama %88 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yine Şekil 1'deki grafikte görüldüğü gibi 'Otur' davranışının oluşum yüzdesi izleme oturumları olan 16'ncı oturumda %100, 17'nci oturumda %80, 18'inci oturumda %100, 19'uncu oturumda %60, 23'üncü oturumda %40 ve 24'üncü oturumda %100 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ayrıca 'Gel' davranışı izleme oturumu olan 23'üncü oturumda %60 düzeyinde gerçekleşmiştir

Oturumlar
Şekil 1

TARTIŞMA

Şekil 1'deki grafikte de görüldüğü gibi her uç hedef davranışta da başlama düzeyleri ile uygulama evrelerindeki düzeyler arasında farklılıklar vardır. Elde edilen bulgular otistik çocuklarda fiziksel ve işaret ipucu kullanımının, basit yönergelerle uyuma davranışlarının kazanılmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Birinci ve ikinci hedef davranışlar için başlama düzeyi verileri sıfır düzeyinde ya da çok düşük gerçekleşirken, bu davranışlarda uygulama evresinde kararlı ve elde etmek çok güç olmuştur. Üçüncü hedef davranışta ise başlama düzeyi evresinde veriler artış eğilimi göstermiştir. Uygulama evresinde de bu artış kararlı bir şekilde devam etmiştir, ancak, artışın başlama düzeyi evresinde başlamış olması nedeniyle, davranışta görülen ilerlemenin uygulama sonucunda oluştuğunu söylemek olanaksızlaşmıştır. Sonuç olarak, ipuçlarına dayalı öğretim sürecinin araştırmaya katılan denekte 'Otur' ve 'Gel' yönergeleri verildiğinde uygun davranış yerine getirme davranışını kazandırmada etkili olduğu, ancak, A1 yönergesiyle ilgili bulguların bu denli net olmadığı görülmektedir. Bu araştırma, otistik olarak tanımlanmış bir çocuğun, öğrenmeye hazırlık becerilerindeki performansında meydana gelen değişiklikleri ele alarak bu tür davranış örneklerini gösteren çocukların da pek çok davranışını öğrenebileceklerini ortaya koymuştur.

Araştırmanın dış geçerliliğini güçlendirmek için, bu öğretim sürecinin etkililiği farklı hedef davranışlarla ve farklı özellikteki deneklerle tekrar sınanmalıdır. Ayrıca uygulamacılara, bu araştırmada etkililiği desteklenen öğretim yöntemini, araştırmada yer alan deneye benzer özellikteki öğrencileriyle kullanmaları önerilebilir.

Sınırlılıklar

1. Bu çalışmada uygulamacı güvenirliliğine ilişkin veri toplanmamış olması, araştırmanın önemli bir sınırlılığı olarak düşünülebilir.

2. Araştırmanın başında hedef davranışa ilişkin uygulama süreci boyunca oluşum yüzdeleriyle ilgili bir ölçüt belirlenmemiştir. Bu nedenle, yüzde yüz ölçütünün karşılanmasına gayret edilmiştir. Ancak, deneyin bir başka şehirden geliyor olması ölçütün daha aşağıya çekilmesine neden olmuştur. Ölçütün düşük düzeyde bırakılmasının bir diğer nedeni ise araştırmanın iç geçerliliğini etkileyen etmenlerden olan olgunlaşma, sınav ve geçmişin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaktır.

KAYNAKÇA

- Alberto, P.A. ve Troutman, A. C. (1990) Applied Behavior Analysis for Teachers. Üçüncü Basım. NY: Macmillan Publishing Company.
- Cooper, J.O., Heron, T.E. ve Heward, L. W. (1987) Applied Behavior Analysis. Columbus: A Bell ve Howell Company.
- Danca, N., Pişkin, U. ve Gümüştü, Ş. (1992) Otizm ve Otistik Çocuklar. Ankara: H.U. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü Yayınları.
- Donnellan, A.M. (1995) Exceptional Lives & Special Education in Today's Schools. Columbus: Merrill.
- Kırcaali İftar, G. ve Tekin, E. (1997) Tek Denekli Araştırma Yöntemleri. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Ozyurek, M. (1995) Yayınlanmamış yüksek lisans ders notları. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Pieterse, M., Treloar, R., Cairns, S., Uther, D. ve Brar, E. (1989) Small steps (Türkçe'ye uyarlayan ve editörü: Gonul Kırcaali İftar). Küçük Adımlar, Küçük Adımlar'a Giriş (1. Kitap). Zihinsel Özürlülere Destek Derneği, İstanbul.